

*Дејан Ајдачић**

(Wydział Filologiczny Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk)

Нове руске речи у пројекту „Дар речи” Михаила Епштејна

Новоречје, 2024, бр. 10.

У раду се полази од увида да мало ауторских неологизама из словенских језика улази у друге словенске језике. Представљене су идеје руског филозофа и есејисте Михаила Епштејна о новим речима и новом типу речника који је он назвао „пројективни речник“ који иде корак испред развоја језика ширећи лексички систем новим речима, терминима и концептима. Епштејн се залаже за богаћење језичких могућности руског језика као творац пројекта „Дар речи“ започетог 2000. године. Указује се на основна начела стварања нових речи у овом пројекту и испитује се могућност примене приступа Михаила Епштејна на српски језик.

Кључне речи: нове речи, руски језик, једноречје, стварање нових речи, Михаил Епштејн.

Језици примају стране речи по мери отворености за утицаје других језика, али и надмоћи доминантних култура да шире новостворене предмете, навике и њихове називе. Данко Шипка сликовито пише о „словенском дефициту у трговини ријечима“ (Шипка 2023: 177, 179–180). Француски називи модних и козметичких новотарија шире се током више векова, у деветнаестом веку у друге језике улазе немачки и енглески називи делова мотора и техничких апарата, у двадесетом нас засипају англоамерички називи из индустрије забаве, берзанских послова, туризма и компјутерске технике. Током процеса модернизације у 19. веку у српски језик је ушло доста предложених нових речи српских филолога (в. Шипка 2024). Малобројни су свакодневно употребљавани предмети којима се зна творац назива, као за изменљиво сечиво за бријање названо *жилет* по презимену изумитеља Кинг Кемп Жилета или реч „памперс“ коју је створио Алфред Голдман. Именовање по презимену конструктора раширено је у војној индустрији, а по презимену проналазача у природним наукама.

* dejajd@gmail.com, ORCID 0000-0002-4098-4660.

Захваљујући филолозима и историчарима друштвених наука позната су нам понека имена твораца речи које на нови начин концептуализују стварност, а које у српском језику представљају адаптиране позајмљенице. *Утопија* се најпре појавила у наслову књиге Томаса Мора на латинском језику као име тобожњег новог острва (*nova insula Utopia*) 1516. године. Идеје Луначарског навеле су Ивана Гронског из Савеза писаца Совјетског Савеза да први употреби назив *социјалистички реализам* (1932), а реч *хронотоп* физиолога Алексеја Ухтомског је у област тумачења књижевности увео Михаил Бахтин. Из Орвеловог романа *1984* (1949) реч *Newspeak* је преведена на многе језике, на српском као *новоговор*, а *кетман* француског историчара источних религија Гобиноа учинио је познатим Чеслав Милош својим поглављем у књизи *Заробљени ум* (1953). Појам *глобализација* први је употребио амерички социолог Роланд Робертсон (1982) полазећи од идеје Маршала МкЛуана о глобалном селу. У речницима се не наводе подаци о творцима позајмљених речи.

Писци су именом најпознатији творци ауторских неологизама, али је степен усвајања тих речи у националном језику низак, а још нижи у другим језицима. Било би илустративно побројати позајмљенице у српском језику које представљају ауторске неологизме у другим словенским језицима. Захваљујући заједничким коренима, значењима и сродним творбеним моделима неки ауторски неологизми словенских писаца могли би да буду разумљиви говорницима других словенских језика. Покушај да пронађем макар неки неологизам из стихова Велимира Хлебњикова, Јулијана Тувима или прозе Витолда Гомбровича, Станислава Лема, Карола Чапека или Виктора Пелевина ван српских превода њихових текстова или студија о књижевности није уродио плодом. Разложно је претпоставити и да ауторски неологизми превођених аутора попут Лазе Костића, Змаја, Станислава Винавера или Момчила Настасијевића нису ушли у друге словенске језике. Мали број усвојених неологизама националних и других словенских писаца доиста чуди имајући у виду њихов високи углед у друштву, као и њихове сјајне предлоге обогаћења језика. Нешто веће шансе за усвајање али у уском кругу стручњака имају новотворенице у области терминологије појединих делатности.

Иако се у уводу овог чланка истиче ниски коефицијент прихватања ауторски створених нових речи из других језика, у средиште овог разматрања постављени су ауторски створене нове речи руског филозофа и лингвисте. Нове речи Михаила Епштејна нису ушле у у српски језик, али само разматрање начела ауторски створених нових руских речи сматрам подстицајним за размишљање о могућностима и начелима обогаћивања лексичког система српског језика. Неке Епштејнове нове речи могле би уз потребне адаптације да буду потенцијалне речи и у српском језику, али циљ

овог текста није изношење таквих предлога. Помисао да нека реч недостаје у руском језику може бити подстицај за испитивање да ли је она можда потребна и у српском. Поред речи које стихијски улазе као позајмљенице из других језика, овде се нуди претпоставка да би новостворена реч у другом словенском језику могла да буде потребна и у нашем језику. Новотворенице би могле да буду интересантне и са семантичког и са морфолошко творбеног становишта. Зато предлажем да осим заслужене пажње коју новим речима одају лексикографи који сакупљају, систематизују и описују нове речи, размислимо и о аутору који лично и циљано ствара речи.

Михаил Епштејн је руски мислилац, проучавалац постмодернизма, руске књижевности и религиозне мисли у Русији, истраживач односа према раду, еросу, телу, будућности и творац нових речи, теоретичар и пропагатор обогаћивања руског језика и других језика. Епштејн¹ је рођен 1950. године. У Институту славистике и балканистике АН СССР одбранио је 1989. године кандидатску дисертацију из области филологије „Семантика славјанског словообраза и структура его асоцијативних везај“. Емигрирао је 1990. године у Америку и предавао је на Емори универзитету у Атланти. Од 2011. до 2015. године био је ангажован као професор на Универзитету Дарам у Енглеској и тамо је основао Репозиторијум нових идеја. Бројне Епштејнове књиге и чланци су превођени и на српски језик.²

Михаил Епштејн је на интернету отворио 1995. године на енглеском и руском језику *InteLnet* на универзитету Емори. Од 2000. године објављивао је на овом интернет сајту серију прилога о новим речима са насловом „Дар речи“ и поднасловом „пројективни речник“. У преведеним књигама и текстовима Михаила Епштејна на српски језик, његова залагања за богаћење језика читаоцима у Србији који не владају руским језиком нису позната. Епштејнови ставови о језику доступни су на интернету, али уредници српских издања са уверењем да штиво посвећено неком другом језику не може да буде интересно српским читалаоцима нису објављивали ове његове радове.

¹ У српским преводима његово презиме се појављује у две форме – ЕпштЕјн и ЕпштАјн, при чему се други начин изговарања и писања презимена ослања на начин читања немачког *-stein*, што је слично српском изговарању Ајнштајн, Рубинштајн.

² *Руска култура на раскрићу : секуларизација и прелаз са дуалног на тројични модел* (1999) *Ново секташтво : типови религиозно-филозофских погледа на свет у Русији* (70-их и 80-их година XX века) (1999), *Блуд рада* (2001), *Филозофија тела* (2009), *После будућности : судбина постмодерне*, 1-2 (2010), *Лепљиви листићи : мисли без реда и обзира* (2015), *Чему све уопште : децја питања и недетињ(аст)и одговори* (2020). У многим српским часописима су објављени Епштејнови текстови – Градина, Зенит, Итака, Источник, Књижевни магазин, Кораци, Књижевна реч, Књижевност, ЛМС, Нова Зора, Поља, Савременик плус и др.

Михаил Епштејн сматра да у језику као систему нису искоришћене могућности које он поседује, те да је недовољно искоришћене могућности руског језика могуће реализовати у стварању неупоредиво већег броја речи. Али он има у виду и потребу за означавањем неозначеног или непрецизно означеног у руском језику. Михаил Епштејн уводи нови тип речника „Пројективни речник“ истичући да се он разликује од већине речника који су дескриптивни, тј. бележе и описују речи у устаљеној употреби, док аутор пројективног речника ствара речи које директно могу да се користе, чиме „опережаєт развитие языка и расширяет его систему новыми словами, терминами, концептами.“ Поред назива на руском „*проективный словарь*“ – као назива новог лексикографског жанра који је лако превести као пројективни речник, Епштајн је нешто друкчије мотивисани термин и на енглеском језику *Predictionary*. „Ту се спајају два значења: *pre-dictionary* (предречник) и *prediction-ary* (предсказање, пред-речник)“. Аутор даље наводи да се овај назив јавља на англојезичком интернету на више од 20.000 сајтова после објављивања 2011. године два издања његовог *Predictionary* на енглеском. Епштејн пише да је први његов пројективни речник руског језика „Дар речи“ (рус. *Дар слова*) покренут 2000. године.

Током десет година у виду електронских билтена на сајту „Дар речи“ појављивали су се прилози самог Епштејна, прилози гостију његовог сајта,³ писма читалаца, често са коментарима самог Епштејна, информације о конкурсима, текстови о пројекту из других извора. Идеја проширења лексичких и изражајних могућности руског језика наишла је на подршку у Русији и руској дијаспори. Током десет година седмично су објављивани прилози. Епштејн неологизме дели актуелизме, футурологизми - неологизме који означавају још не постојеће, али могуће појаве⁴ и експресизме (нпр. смехачи Хлебњикова). У јубиларном означавању шесте годишњице „Дара речи“ као значајне творце нових речи он наводи Ломоносова, Карамзина, Салтиков-Шчедрин, Хлебњикова и Мајаковског. Епштејн на сајту наводи статистику новостворених својих речи и речи сарадника и гостију пројекта.

Епштејн истиче важност примера употребе новостворених речи, истичући да на пројекту „Дар речи“ они имају и већи значај него у постојећим дескриптивним речницима.

У обичним речницима скромно се наводе језички примери, који заправо представљају тај живи језик, из кога се речи уносе у речнике. Обичан редо-

³ Леонид Кочетков Глеб Романиј, Петр Голованевскиј, Алексеј Филимонов, Ала Попова, Владимир Никулин, Генadiј Росош, Хајнрих Пфандл, Борис Лихтенфелд, Зураб Бежанов, Андреј Виноградов и др

⁴ Епштејн наводи примере <https://www.emory.edu/INTELNET/dar105.html>, <https://www.emory.edu/INTELNET/dar155.html>

след представљања у речницима је следећи: реч – дефиниција – искази (примери). Тај редослед и ја следим, али важност та три елемента је за мене обрнута. На првом месту је – живи исказ, у коме се природно, ненасилно и незаменљиво појављују нове речи. На другом месту је значење тих речи, појмова и смисао, који они собом носе и који су дати у тумачењима. И тек на трећем месту је сама реч, као лексичка јединица сачињена од морфема. За јасно упознавања речи погоднији је други редослед: од речи као значења и од значења ка употреби. Али увек је потребно памтити да је то редослед нарастајуће важности, да је употреба речи у исказима и степен њихове живости и незаменљивости – главни критеријум увођења речи у језик.⁵

Наслов пројекта „Дар речи“ указује на чин даривања вредних и драгоцених речи. Насловом се не истиче дародавац, већ сам дар, благо које се безинтересно нуди без очекивања да се нешто добије заузврат. Епштејн образлаже потребу да се језик обогати стварањем нових речи и ширењем могућности прецизнијег изражавања. Као добродошло уздарје творац сајта сматра предлоге и коментаре посетиоца, што речито потврђује позив на прикључење са понуђеном адресом за комуникацију. У замисли овог пројекта уграђена је једна од темељних вредности Михаила Епштејна – стварање уз подстицање *креационизма*. У овом подухвату очигледна је и жеља Епштејна да дође до друкчије хуманистике, која би имала знања и вештине не само да описује културу, већ и да преображава културе. Контакте између култура Епштејн сагледава као њихово узајамно богаћење. У неким случајевима, он даје паралелно нове речи на руском и на енглеском, укључујући двојезичко мишљење и нудећи предлог за два језика: енг. *predictionary* – рус. *проективный словарь* енг. *benemalence* – рус. *благоподлостъ*, енг. *vireality* – рус. *виреальность*, енг. *humanification* – рус. *вочеловечение*, енг. *techno-humanities* – рус. *гуманитарные технологии*, енг. *other-dimensionality* – рус. *иномерность* и др.

Једноречје.

На почетку систематског рада на новим речима у делатности Михала Епштејна у пројекту „Дар речи“ доминира творбени приступ са усредсређеношћу на стварање једне речи веома богате значењима. Најчешће се ради о сливеницама. Први текст у оквиру пројективног речника је широко лингвистички образложио могућности стварања таквих речи и сам назив „однословие“ такође представља ауторски неологизам. Како руска реч *слово* у српском језику означава *реч*, било би могуће превести је на српски као једноречје, при чему се задржава и задржава и извесна асоцијативна веза са мноштвом речи, које је садржано у старословенској речи -словие.

⁵ <https://www.emory.edu/INTELNET/dar153.html>

Епштејнов текст „Слово как произведение. О жанре однословия“ (Реч као дело. О жанру једноречја) објављен је у часопису *Новый мир* (9, 2000).

Једноречје – тако ћу назвати тај жанр јесте уметност једне речи, која у себи обухвата нову идеју или слику. Чак у поређењу са афоризмом, ту се постиже највеће сажимање представе, максимум смисла уз минимум језичког материјала.

Епштејн се не залаже за стварање речи као плод „блуда речи“, већ за речи које су потребне, чије би увођење у језик било оправдано јер би тиме била означена нека раније непримећена појава или појам.

Одатле хлебњиковски захтев: „Нову реч није потребно само назвати, већ и усмерити ка названој ствари“. Могуће је створити такве речи као *прозайчатник, пересолнечить, пылевод, привременить* или *овременить*, али оне ће остати бесплодна језичка игра, ако себи не нађу називане ствари или појмове. Знак тражи своје означено, „своје друго“, „своје јединствено“. Стварање речи је различито од „блуда речи“ (*словоблудия*) тиме што оно не повезује било какве (*словесные*) елементе, већ у узајамном дејству са ствари – названом или подразумеваном – ствара неки смисао, претвара могућност језика у потребу мишљења и чак неопходност постојања. Семантизација нове речи није мање одговорни моменат од њеног морфолошког склапања.

Полазећи од идеје авангардиста Хлебњикова и Кручониха, Епштејн образлаже идеју да једна реч може бити толико садржајна да већ сама може бити схваћена као довршено уметничко дело. Ту идеју је илустровао неколиким речима и позвао је посетиоце да слањем својих предлога учествују на отвореном конкурс. Послате речи су периодично објављиване на страницама „Дар речи“ током 2001. године, а неки учесници пријављивали су по више речи са објашњењем значења и примерима могуће употребе. Жири од шест чланова су чинили два песника, два филозофа, један лингвиста и један интернет публициста.⁶ Међу награђеним и похваљеним речима четворо учесника је представљено са по две речи. Две првонаграђене речи биле су: *взахлоп* и *словософия* (или логософия). У новоствореним речима најчешће се ради о сливеницама. Реч *словософија* предлагач са псеудонимом Сергеј Непознати објаснио као дисциплину која настаје на укрштању етимологије, семантике, фонетике, семиотике, дијалектологије и психолингвистике. Друго место су заузеле речи: *дремль/дремлин, гормония, нудло, жизнеболие, стихач, успокоитус*, а треће: *инжсенегр, думдом, женопыт, снегота, антроположество, врагослов*. На сајту се налазе и кратка образложења чланова жирија о начелима којима су се руко-

⁶ Људмила Зубова (лингвиста), Григориј Марк (песник), Александр Ромаданов - Алексрома (интернет публициста), Григориј Туљчински (филозоф) Алексеј Паршчиков (песник) и Михаил Епштејн.

водили у свом избору. Упркос чињеници да је конкурс привукао пажњу, на сајту нема података о конкурсима одржаним наредних година. Најближе лингвистичким полазиштима су речи везане за нове или друкчије речи: *однословие* и њени деривати (*Однословец* - сочинитељ однословий, *Однословитъ*). Док се реч *однословие* како је показано, може превести као *једноречје*, назив назив особе која их ствара звучала би одвећ рогобатно - *једноречац*.

Нове речи са становишта потребе за новим значењима.

Епштејн указује на семантичка поља у којима по његовом мишљењу постоји простор за стварање речи које би задовољиле потребу прецизнијег називања и сам нуди могућа решења. Уз новостворене речи прилажу се и објашњења значења, семантичке мотивације искоришћених морфема, понекад уз историјско етимолошко објашњење порекла речи. Као дар речи могло би се схватити и подстицање људи да самостално шире могућности свог језика и препусте се слободнијем стварању речи. Тема љубави, тела, ероса се појављује у Епштејновим есејима, али и фикционалним књигама, па су речи којима се именују различити типови љубави, очекивано, налазе и у пројекту „Дар речи“. Михаил Епштејн обраћа пажњу на „љубавну лексику“ предлаже речи са кореном *-люб*, а у посебним билтенима и речи са појединим префиксима уз корен *-люб*. Антонимски пар *-равнолюб-* и *-разнолюб-* аутор разматра као типове љубавног односа⁷, који и у преводу на српски језик као *равнољубље*, *равнољуб*, *равнољуби*, *равнољубни*, *равнољубец*, *равнољубство*, *равнољубиви*, *равнољубчив*, при чему је таква љубав једнако подељена на разне видове, као нпр. братска, општељудска. У српском језику постоји доста речи са компонентом *равно-*, али постојећи речници не потврђују речи са *-љуб*, па би у руском језику предложене речи, уз незнатну адаптацију могле да буду потенцијалне речи и у српском језику.

Наведене речи имају парове *разнољубие*, *разнољубство*, *разнољуб*, *разнољубец*, *разнољуби*, *разнољубчиви*, *разнољубствовати*. Епштејн наводи и *једнољубље* које означава љубав ка једном. Српски речници не потврђују постојање речи *једнољубље*.

Запажање да реч љубав има много различитих значења и означава различите типове љубави, које наводи на латинском језику, води Епштејна до закључка да би било добро увести у употребу значење љубави у коме би однос КА неке или нечему, био разликован од телесног љубавног односа СА неким. Епштејн наводи Буњинове приче у којима је очигледна разлика између тих типова љубави. Филолог истиче да у руском језику по-

⁷ Равнолюбие, равнолюб, разнолюбие, разнолюбчивый <https://www.emory.edu/INTELNET/dar4.html>

стоји само високи и ниски регистар у називању сексуалних односа, што се тиче и других словенских језика у којима се поред опсцених речи користе разне позајмљенице и читав низ фигуративних назива и израза (в. Ајдачић 2003/2007). Ради попуњавања празнине, руски есејиста и филолог предлаже реч *любля*⁸ која омогућава стилистичко проширење и нијансирање. Реч *любля* он повезује са именицама сличног завршетка женскога рода (рус. *торговля*). У српском језику је семантички и морфолошки јасна морфема *љуб*, па би и говорницима српског језика било асоцијативно разумљиве речи које би могле да буду створене помоћу ње. Али у српском језику речи које садрже групу слова *бља* (*грабља*, *сабља*, *зубља*, *бодља*) немају везе са љубављу. Речи које означавају жене одређених занимања (*шваља*, *примаља*, *праља*, *ткаља*) такође је немогуће повезати са љубављу. Када је реч о именицама мушког рода, поред речи *пољубац*, има више речи које упућују на то шта особа воли (*родољубац*, *властољубац*, *христољубац* *женољубац*, *златољубац* и др.) и такав модел је продуктиван и за стварање нових речи.

Михаил Епштејн је сматрао да у руском језику не постоје речи које би означавале дубинска еротска начела мушке и женске природе, па је потражио корене који би их представљали и предложио више речи које би се налазиле у заједничком семантичком пољу. Када је реч о мушком начелу, предложио је корен „Јр“. Тај је корен веома продуктиван и у словенским језицима постоји обиље речи од којих се многе асоцијативно могу повезати и са мушким начелом, јер је то широко семантичко поље које допушта и фигуративну надградњу. Епштејн наводи и име словенског паганског бога Јарила који се везује за топло и светло, али у речима које ствара се истиче мушко сексуално начело: *најарити* *зајарити*, *разјарити*, *појарити*, *отјарити*. У српском језику је могуће препознати семантику овог корена и уписати значење које му приписује. Реч *разјарити* у нашем језику постоји, али има значење разљутити, разбеснети, као и разгорети ватру. Епштејн наводи и изведена метафоричка значења повезана са кореном *јар*.

Епштејн је у потрази корена који изражава женско начело у љубави, пронашао корен *-ѐм* који је у руском језику изгубио своје исконско значење, па је уместо значења узимања, преузимања, уношења остало само значење запремине, простора који сам собом не „увлачи“, не „прима“, већ тај празан простор пуне споља. Он указује да је у речима које се данас користе (*объѐм*, *ѐмкий*) некада постојао активни чинилац узимања, упијања, смештања у себе, па предлаже обнову, оживљавање у новотвореницама попут "*ѐмь*, *ѐмить*, *ѐмный*", увођење разлике у односу на речи који пасивно означавају запремину. У потрази за речју која означава дејство угнутог простора из кога постоји привлачење споља ка унутра, Епштејн доводи до

⁸ Любля. <https://www.emory.edu/INTELNET/dar6.html>

старог словенског корена *јѣто* који, како пише, има индоевропско порекло и има значење активног узимања, придобијања. Он пише да је реч-корен „ѣм“ не постоји у савременом језику и да је расута у многобројним дериватима, али пише: „Ѣм“ - это ёмкость, выем, который обладает способностью „ѣмить“, т.е. активно брать, вбирать в себя, обнимать собой“. Даље, он предлаже именице *ѣмь* и *ѣм*, *ѣмля* и *поѣма*, глаголе *ѣмить* и *ѣмничать*, в придев *ѣмный*, прилог *въѣм*. Предлог филолога у руском се ослања на занемарене али живе корене, у значењу ‘узимати у себе’, ‘обухватати увлачећи’, па би могао да из оживљеног корена означава женско сексуално начело. У српском језику било би тешко оживети и применити ову замисао. Глагол јамити има више значења 1) дохватити, дограбити, шчепати, 2) узети за жену, 3) уклонити, склонити, померити, 4) започети, 5) захватити својом запремином, јамити се – ухватити се, дохватити се за нешто. И у српском језику постоје нека рубна значења која указују на начело женског. Можда најјачу потврду даје пример из Дробњака који упућује на „момка с ђевојком“: *Оћемо ли се јамити. Зајамити* – има две врсте значења затрпати, засути, покопати, сахранити, а друго је примити, узети, увући, удахнути. У српском језику прејаке су асоцијације везане за јаму и укопавање и закопавање, чак сахрањивање. Речи са лемом „јам“ би у српском језику упућивале говорника српског језика на значења далека од речи са кореном „ѣм“ у руском језику.

На семантичком пољу повезаном са смрћу и светом мртвих Епштејн види неискоришћене могућности у руском језику и предлаже речи које би значењски заузеле празно место и омогућиле тачнија одређења. За новостворену реч повезану са смрћу *умрун* Епштејн наводи два супротна значења: 1. који умире од страха очајања, 2. после смрти гони живе, оживљена авет. Епштејн не помиње вампира, иако су алузије на њега присутне. Филолог наводи и речи *умиральщик*, *умиралец*, *умрунчик* за особе које се боје смрти и стално „умиру“ - от страха, от бола, *умруша*, *мертобожие*, *смертеведение*.⁹ Поводом америчког егзистенцијално религиозног писца Волкера Персија (1916-1990) чији су преци током двеста година били склони депресији и чинили самоубиства, Епштејн именује генетску склоност ка смрти стварајући нове речи руским коренима *смерт*, *мертв-*, старогрчким *танато(с)*. Филолог твори сливенице користећи морфеме

⁹ <https://www.emory.edu/INTELNET/dar77.html> <https://www.emory.edu/INTELNET/dar78.html>

У роману *Зар је то љубав* Ивана Срдановића у коме се описује прекорачење границе смрти, научник који се бави истраживањем смрти ту дисциплину назива мортемологија.

смерт, мертво у речима *сперматозоид* - *смертозоид*, *мертвозивчик*, *смертозоидалный*, *смерма*, *танатозой*, *смертозой*, *смертозойный*.¹⁰

Епштејн ствара нове речи или нова значења посебно у области његових разматрања о промењеном положају савременог човека и човека будућности и новим културолошким дисциплинама. Нове ствари и појаве нашег света именују нове речи и изрази који тачније описују тај свет. Руски филозоф и филолог се у низу текстова залагао за развијање нових културолошких дисциплина и њихову активнију улогу у обликовању савременог друштва. Своја интересовања за нове појаве у култури, нове идентитете и дисциплине он је реализовао у вишеауторском пројективном речнику који је уредио са Туљчинским *Филозофски пројективни речник. Нови термини и појмови*. Читав низ назива дисциплина, приступа, и новоназваних појава везаних за ново виђење културологије са мисијом преображавања културе.

У речима који указују на положај савременог човека и окружења које он обликује, Епштејн је често користио префиксоиде *амби-*, *видео-*, *футуро-*, *идео-* и др. Михаил Епштејн је предложио са префиксоидом *амби-* и нове руске речи: *амбитеИзм* са значењем борба с Богом као пут очишћења и утврђивања вере. У оквиру појмова везаних за хришћанство предложио је и речи рус. *амбихристиАнство*, *амбифатИческий*, а у сфери политичко-идеолошког делања *амбирадикалИзм* који одређује као колебање између примене радикалних поступака и одустајања од њих. Појаву нестабилности Епштејн именује у речима са префиксоидом *амби-*. Спој утопизма и антиутопизма он назива рус. *амбиутопИзм* који он одређује као противречан, амбивалентан однос према будућности. Он уочава да утопизам и антиутопизам имају појачану осетљивост према будућности и пројекцији модела који се односе на све што је ново, те пише „*Амбиутопизам* – то је такав спој утопизма и антиутопизма, који је набијен свим њиховим предностима и манама и напетост исказује управо њихову реверзибилност. Реч је могућа и у српском језику уз додавање самогласника „а“ између два сугласника на крају *амбиутопизам*. За сада нема потврда о употреби такве речи у српском језику. Изразита навала визуелне комуникације се одражава у предложеним и семантички јасним речима *видеология*, *видеократия*¹¹ (на српском би било *видеологија*, *видеократија*). После појма глобализација Роланда Робертсона почетком осамдесетих година, у светској социологији су уочене и појаве локалних преображаја глобалног, па се наводи *глокално*, *глокализам*? Речи са префиксоидима и суфиксоидима су лако стварају и разумеју, па лако улазе у европске језице јер су устаљени

¹⁰ <https://www.emory.edu/INTELNET/dar27.html>

¹¹ <https://www.emory.edu/INTELNET/dar14.html> Видеология, видеократия.

обрасци и њихове адаптације. Политички погледи Епштејна одражава реч *иизофашизам* којом он означава освајачки рат Русије у Украјини, у коме се у име борбе против фашизма, дејствује по начелима фашизма. Епштејн пише да од свих речи које су предложене у оквиру овог пројекта, речи са страним компонентама чине само 10% речи. У античким реторикама је песничка фигура споја неспојивих особина или појава названа оксиморон. У Епштејновој стваралачкој радионици нових речи појављују се и такве речи попут *злобро* са спојем зла и добра, *правослaмие* у којој се спајају православље и ислам, *мертвoживчик*.

*

Идеје Михаила Епштејна о новим речима руског језика су привлачиле пажњу руских филолога и филозофа, писаца и љубитеља језика из Русије и дијаспоре. Својом пасионираношћу он је навео бројне посетиоце билтена „Дар речи“ да предлажу и сами нове руске речи. Епштејнове идеје о језику и новим речима појављују се у бројним његовим књигама. Данас је сајт „Дар речи“ технички запустен, неки са њим повезани сајтови у Русији више не постоје, тако да неке повезнице не воде на постојеће странице на сајтовима у Русији, а не упућују ни на странице на сајту америчког универзитета. И поред ових недостатака, пројекат представља драгоцен и подстицајан извор за размишљања о неологији. Епштејн размишљања о језику стоји на рубовима садашњости и будућности. Његови увиди о потреби да се назову нове појаве које се рађају су добро аргументоване и имају смисла.

Када је реч о испитивању могућности утицаја Епштејновог пројективног речника руског језика на стварање сличних речи у српском језику, показује се да су неки предлози лако применљиви, док оне речи у којима је превелика разлика између руског и српског језика нису оствариве по моделу који је руски филолог предложио за свој матерњи језик. Нове руске речи које имају исте или морфолошки и семантички сличне чиниоце се могу лако разумети на српском језику. Захваљујући еквивалентности, окационални ауторски неологизми руског језика могу бити потенцијалне речи и у српском језику. Да ли ће нека од њих почети да се користи у српском језику, наравно, није могуће рећи. Када је реч о новим руским речима из пројекта „Дар речи“ које су делимично еквивалентне српским потенцијалним речима, морфолошко фонетске разлике слогова могуће је ублажити адаптацијом, док семантичке разлике чине превелику препреку. Ако би истраживање корпуса нових речи из овог пројекта било настављено, вaљaло би испитати или применити моделе моделе адаптације Јована Ајдуковића за речи које су из руског језика већ ушле у српски језик. Предлоге за приступ адаптацији могу да направе лингвисти слависти, али о потреби

тачнијег називања нових ствари и појава и механизмима стварања нових српских речи свакако да није довољно знање лингвиста, већ шира друштвена сагласност и ангажовање. У правој навали нових речи које често на кратко забљесну и нестану из језичке употребе, ваљало би размишљати о чињеници да су нам неке речи потребне, а да не постоје механизми уочавања те потребе и доступности новостворених речи.

Нове речи, очигледно, могу лако да пређу језичке границе и постану доступне и у другим језицима. Најефективније би било створити вишејезичку базу у којој би могли да буду пописани предлози из различитих језика са објашњењима која би била семантичка и творбена. Као резултат рада добио би се списак могућих речи. Наравно, више је него извесно да ће највећи део тих речи остати неактивиран у језику, али то би омогућавало загледање у могућности, провере хипотеза нових твораца, а неке речи би ушле у језике. Поредбена испитивања лексичких иновација у различитим словенским језицима имају значајан потенцијал како у историјским проучавањима, тако и у размишљањима о савременом језику или пројективним речницима будућности.

ЛИТЕРАТУРА

- Ајдачић 2003/2007. Еротска лексика у словенским језицима, *Славистичка истраживања*. Београд: Филип Вишњић.
- Виролайнен, Мария 2004. Протоязык XXI века Проективный философский словарь. Новые термины и понятия. Под редакцией Г. Л. Тульчинского и М. Н. Эпштейна. СПб., "Алетейя", 2003, 512 стр. <https://nm1925.ru/articles/2004/200409/protoyazyk-xxi-veka-3030/> приступ 1.06.2024
- Эпштейн, Михаил. Дар слова [<https://www.emory.edu/INTELNET/dar0.html>] датум приступа 1.06.2024.
- Эпштейн, Михаил 2000. Слово как произведение. О жанре однослова. *Новый мир* 9, 2000
- Эпштейн Михаил. Хроноцид. Пролог к воскрешению времени [<http://www.intelros.ru/subject/figures/mixail-yepshtejn/11277-xronocid-prolog-k-voskresheniyu-vremeni.html>] датум приступа 1.06.2024.
- Эпштейн Михаил: «Проективный словарь обладает прямым действием» *ЛиТERRАтура* № 219
- Тульчинский, Григорий и Эпштейн, Михаил (ред.) Проективный философский словарь: *Новые термины и понятия*, Санкт-Петербург, 2020.
- Шипка, Данко 2023. *Словенски језици: генеалогичја и идеологија*, Београд: Корнет, 2023.
- Шипка, Данко 2024. Од пуковника до покојника: лексичко инжењерство у дугом 19. и након кратког 20. вијека. *Новоречје* 10, 13–22.

Dejan Ajdačić

Институт классической филологии и славистики,
Филологический факультет, Гданьского университета

НОВЫЕ РУССКИЕ СЛОВА В ПРОЕКТЕ МИХАИЛА ЭПШТЕЙНА «ДАР СЛОВА»

Резюме

Автор замечает что в другие славянские языки входит немного оригинальных неологизмов из славянских языков. Представлены идеи русского философа, фиололога и публициста Михаила Эпштейна о новых словах и новом типе словаря, который он назвал «проективным словарем», который идет на шаг впереди развития языка за счет расширения лексической системы новыми словами, терминами и понятиями. Эпштейн выступает за обогащение языковых возможностей русского языка как создатель проекта «Дар слова», стартовавшего в 2000 году. В этом проекте указываются основные принципы создания новых слов и рассматривается возможность применения подхода Михаила Эпштейна к сербскому языку.

Ключевые слова: новые слова, русский язык, одно слово, образование новых слов, Михаил Эпштейн.